

چشم انداز اقتصادی و اجتماعی قطر

سروش فهندژ سعدی^۱، یعقوب قلندری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۴

چکیده

قطر کشوری کوچک در حاشیه خلیج فارس است که طی دهه‌های گذشته با تکیه بر درآمدهای نفت و گازی خود توانسته مسیر توسعه و پیشرفت را طی کند و خود را در جایگاه اقتصادهای نوظهور بزرگ در جهان قرار دهد. این روند توسعه طی چند سال اخیر با حوادثی مانند همه‌گیری کووید ۱۹ و اختلافات با عربستان، دست‌خوش تغییراتی شد؛ اما با برقراری مجدد روابط با عربستان و سایر کشورهای عربی، با قدرت بیشتری به دنبال ادامه مسیر توسعه اقتصادی و اجتماعی خود در قیاس با گذشته می‌باشد. پژوهش حاضر در تلاش است با مطالعه وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور قطر بعد از سال ۲۰۱۹، با روش پژوهش کیفی و گردآوری اطلاعات از منابع به‌روز اینترنتی به سؤال اصلی خود، «تحولات آتی اقتصادی و سیاسی قطر چه روندی را طی خواهد کرد؟»، پاسخ دهد. در این راستا مطابق با مطالعات صورت‌گرفته، قطر طی سالیان آینده با توجه به برنامه‌ریزی‌های خود مبنی بر توسعه میدان گازی شمال (پارس جنوبی) و افزایش فروش گاز مایع، درآمدهای خود را بیشتر و در نتیجه سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌تری بر بخش‌های غیرنفتی اقتصاد خود خواهد کرد. در بخش اجتماعی نیز مهاجرت‌ها به قطر همچنان مانند گذشته زیاد و با روند ثابتی ادامه‌دار خواهد بود که این موضوع باعث می‌شود سیاست دولت در سانسور و نظارت بر موضوعات اجتماعی تغییری نکند و در برخی موارد مانند مطالب ارسالی کاربران در فضای مجازی نظارت را افزایش دهد.

کلیدواژه‌ها: قطر، توسعه، نفت، گاز، خلیج فارس.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، تهران، ایران، sorooshsaadi@ut.ac.ir

۲. دکتری علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی. تهران، ایران (نویسنده مسئول) Eyakub65@gmail.com

مقدمه

تاریخ امروز قطر ریشه در سال ۱۷۶۶ با مهاجرت خانواده‌هایی از کویت به شبه‌جزیره، به‌ویژه خاندان خلیفه دارد. اسکان آن‌ها در شهر جدید الزباره که در زمان خود به یک شهر کوچک تجاری و استخراج مروارید تبدیل شد، صورت گرفت. در سال ۱۷۸۳، خاندان خلیفه رهبری فتح بحرین را برعهده داشتند و در طول قرن بیستم خانواده حاکم بر بحرین باقی ماندند. پس از خروج خاندان خلیفه از قطر، این کشور توسط تعدادی از شیوخ محلی اداره می‌شد که مشهورترین آن‌ها «رحمت بن جابر الجلاهمه» بود که عمدتاً به دلیل جنگ دریایی با خاندان خلیفه و یاران آن‌ها مشهور شده بود. در سال ۱۸۶۷ هنگامی که اختلاف بین خلیفه بحرینی که همچنان ادعای مالکیت بر شهر الزباره را داشت و ساکنان قطر به یک درگیری بزرگ تبدیل شد و در جریان آن دوحه عملاً ویران گردید، قطر و شبه‌جزیره آن مورد توجه انگلیسی‌ها قرار گرفت. تا قبل از این حمله، انگلستان قطر را وابسته به بحرین می‌دانست. سپس در سال ۱۸۶۸ با «محمد بن ثانی» معاهده جداگانه‌ای امضا کرد و مسیر استقلال آینده قطر و حکومت سلسله ثانی را تعیین کرد که تا زمان امضای این معاهده تنها یکی از چندین خاندان مهم در شبه‌جزیره بود (بریتانیکا، ۲۰۲۲). نیروهای امپراتوری عثمانی که استان الحصای عربستان سعودی در نزدیکی مرزهای قطر قرار داشت را فتح کرده بودند، در سال ۱۸۷۱ به دعوت پسر حاکم قطر، این کشور را اشغال کردند و سپس به دنبال بازپس‌گیری الحصاء توسط سعودی‌ها در سال ۱۹۱۳، این کشور را ترک کردند. در سال ۱۹۱۶، بریتانیا پیمانی را با رهبران قطر امضا کرد که شبیه توافقات قبلی با سایر کشورهای خلیج فارس بود و در ازای حمایت، کنترل سیاست خارجی را به انگلستان می‌داد. مانند سایر شیخ‌نشین‌های همسایه، امارات عربی متحده و بحرین، قطر در ۳ سپتامبر ۱۹۷۱ استقلال خود را اعلام کرد. قراردادهای قبلی با انگلستان با «معاهده دوستی» جایگزین شد. در همان ماه قطر به عضویت اتحادیه عرب و سازمان ملل متحد درآمد. در سال ۱۹۸۱ امیرنشین قطر به پنج همسایه عرب خلیج فارس خود در تأسیس شورای همکاری خلیج فارس پیوست؛ اتحادی که برای ارتقای همکاری اقتصادی و تقویت امنیت داخلی و دفاع خارجی «در برابر تهدیدات ناشی از انقلاب اسلامی ایران و جنگ ایران و عراق» تشکیل شد (همان).

حال با توجه به نقش برجسته‌ای که کشور قطر در منطقه بازی می‌کند، مقاله حاضر درصدد است به بررسی وضعیت کنونی کشور قطر در ابعاد اقتصادی و اجتماعی بپردازد و بتواند ذیل

مطالعات خود، تحولات آینده را نیز مورد مطالعه قرار دهد.

پیشینه و ادبیات

با توجه به ماهیت پژوهش کنونی و بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی قطر در زمان حال و همچنین به‌روز بودن منابع مورد استفاده، پژوهش‌های گسترده‌ای در حوزه‌های مذکور و مرتبط با پژوهش کنونی به رشته تحریر درنیامده است؛ هرچند تعدادی پژوهش وجود دارد که بر توسعه اقتصادی و انسانی قطر تمرکز کرده و مطالعاتی را صورت داده است که به شرح زیر می‌باشد:

قطر و اقتصاد دانش بنیان: الگویی نوین برای توسعه‌یافتگی دولت در فصلنامه دولت‌پژوهی سال ۱۴۰۰، شماره ۳۲ توسط سمیه حمیدی و احسان مزدخواه به‌رشته تحریر درآمده است. نویسنده بر این باور است که گسترده‌سازی الگوهای اقتصادی از الزامات راهبردی برای کشورهای دارای اقتصاد سیاسی تک‌بعدی است. اساساً گسترده‌سازی محصولات اقتصادی به دولت‌ها این امکان را می‌دهد تا تهدیدات را به فرصت تبدیل نمایند و متغیر اقتصاد را در پرتو تولید قدرت به‌کار گیرند. به‌همین منظور، یکی از کشورهایی که تنوع‌بخشی در اقتصاد را در چارچوب الگوی اقتصاد دانش‌بنیان به‌کار برده، قطر است. پژوهش مذکور سعی در پاسخ دادن به این پرسش را دارد که «الگوی نوین قطر به‌منظور ساخت یک دولت توسعه‌گرای انطباق‌محور در نظام بین‌الملل چگونه است؟». فرضیه تحقیق بر این اساس است که کشور قطر با تأکید بر الگوی اقتصاد دانش‌بنیان، رویکرد تنوع‌سازی اقتصادی و الگوی دیپلماسی نیچ‌ای را برای ساخت دولت توسعه‌گرا در پیش گرفته است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که قطر با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان اکوسیستم توسعه‌گرایی جدیدی را برای تولید قدرت و ثروت به‌طور هم‌زمان در پیش گرفته است.

توسعه و توسعه انسانی در قطر (۱۳۹۱) توسط رضا شیرزادی در نشریه مطالعات سیاسی به چاپ رسیده است. در مقاله مذکور، در ابتدا مفاهیم توسعه و توسعه انسانی از جمله سیر تحول مفهوم توسعه و چگونگی طرح نظریه توسعه انسانی و نحوه رتبه‌بندی کشورها به‌وسیله شاخص - های حوزه مذکور بیان شده است. متعاقب آن ویژگی‌های عمومی، تحولات سیاسی، روندهای جاری اقتصادی و شاخص و وضعیت توسعه انسانی کشور قطر مورد مطالعه قرار گرفته است.

روش پژوهش

روش تحقیق مقاله حاضر مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از منابع به‌روز اینترنتی می‌باشد.

چهارچوب نظری پژوهش

باتوجه به ماهیت موضوع تحقیق حاضر و ارتباط آن با نظریات توسعه، نویسندگان تلاش می‌نمایند از نظریه مدرنیزاسیون ساختاری به سؤالات خود پاسخ دهند. نظریه مدرنیزاسیون به مجموعه‌ای از نظریه‌ها اشاره دارد که در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در رابطه با درک مسائل توسعه اقتصادی و اجتماعی و ایجاد سیاست‌هایی که به انتقال اقتصادی و اجتماعی در کشورهای فقیرتر کمک می‌کند، برجسته شد. مؤلفه‌های مختلف نظریه مدرنیزاسیون از ابتدا مورد انتقاد قرار گرفتند، اما تأثیر آنها در سیاست‌گذاری برای مدت زمان قابل توجهی دوام آورد و همچنان در بسیاری از مواقع کاربردی هستند (Ynalvez, 2015, p. 22). مجموعه نظریه‌هایی که سعی در تفسیر فرایند مدرنیزاسیون در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ داشتند، به‌هیچ‌وجه مجموعه‌ای منسجم از ایده‌ها نبودند؛ بلکه طیف وسیعی از نظریه‌ها را تشکیل می‌دادند که از گستره پهناوری از رشته‌های علوم اجتماعی و همچنین کشورها و دانشگاه‌ها پدید آمدند. نظریه مدرنیزاسیون ترجیح می‌دهد برای تحلیل، خود را بر یک یا دو عنصر اصلی متمرکز کند. جوامع را می‌توان با «وارد کردن» سرمایه فنی، سازماندهی آن و انتقال علم و فناوری به کشورهای در حال توسعه، به سرعت به سمت به‌روزشدن سوق داد. تئوری مدرنیزاسیون معتقد است که هرچه جوامع از نظر اقتصادی به‌روزتر، ثروتمندتر و تحصیل‌کرده‌تر می‌شوند، نهادهای اجتماعی آنها نیز به‌شکل قابل توجهی دچار تغییراتی می‌شوند. نظریه‌پردازان مدرنیزاسیون معمولاً سنت‌ها را مانع توسعه اقتصادی می‌دانستند. به گفته سیمور مارتین لپست، شرایط اقتصادی به‌شدت توسط ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی موجود در آن جامعه تعیین می‌شود. از دیگر مباحث مطروحه در نظریه مدرنیزاسیون می‌توان به بهبود استانداردهای زندگی، زیرساخت‌های فیزیکی، آموزش و فرصت‌های اقتصادی اشاره کرد (Lipset, 1972, p. 41).

یافته‌های پژوهش

یافته‌های مقاله کنونی همانطور که اشاره شد، بر دو بعد بررسی اقتصادی و اجتماعی کشور قطر استوار می‌باشد که ذیل آن مطالب دسته‌بندی خواهند شد.

وضعیت اقتصادی

تولید ناخالص داخلی

کشور قطر یکی از کشورهای عربی غرب آسیاست که مانند سایر امیرنشینان منطقه با تکیه بر درآمدهای نفتی و گازی خود طی سالیان اخیر توانسته با طرح‌ریزی برنامه‌های اقتصادی دقیق و

مدون، خود را به جمع کشورهای توانمند اقتصادی برساند. این پیشرفت‌های اقتصادی تأثیرات شگرفی بر اعداد و ارقام کلان اقتصادی این کشور در قیاس با گذشته داشته است. حال در بخش پیش رو، نگارنده تلاش دارد آخرین وضعیت اقتصادی کشور قطر را مورد مطالعه قرار دهد. تولید ناخالص داخلی یکی از مهم‌ترین عناصر اقتصاد کلان یک کشور به حساب می‌آید. تولید ناخالص داخلی قطر در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۳ نسبت به سه‌ماهه قبل ۳/۹۰ درصد کاهش داشته است. براساس داده‌های رسمی بانک جهانی، ارزش تولید ناخالص داخلی قطر در سال ۲۰۲۲، ۲۳۷/۳۰ میلیارد دلار بوده است. ارزش تولید ناخالص داخلی قطر ۰/۱۱ درصد از اقتصاد جهان را تشکیل می‌دهد. پایه سرانه تولید ناخالص داخلی (اسمی)^۳ در قطر آخرین بار در سال ۲۰۲۲ برابر با ۵۰۵ دلار آمریکا ثبت شده است. پایه سرانه تولید ناخالص داخلی اسمی در قطر معادل ۵۰۵ درصد از میانگین جهانی می‌باشد. پایه سرانه تولید ناخالص داخلی اسمی از تقسیم تولید ناخالص داخلی کشور بر کل جمعیت در همان سال به دست می‌آید (بانک جهانی، ۲۰۲۳).

همچنین براساس داده‌ها، درآمد عمومی دولت قطر ۶۸/۶۰۰/۰۰۰ میلیون ریال قطر در مارس ۲۰۲۳ گزارش شده است که این رقم نسبت به رقم سال قبل ۶۵/۱۰۰/۰۰۰ میلیون ریال قطر در دسامبر ۲۰۲۲ افزایش داشته است (سیک، ۲۰۲۳).

نفت و گاز و فراورده‌های آن همچنان یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب درآمد دولت قطر می‌باشد. شرکت نفت و گاز قطر موسوم به «قطر انرژی» سود خالص ۱۵۴/۶ میلیارد ریال قطر (۴۲/۴۷ میلیارد دلار) را برای سال ۲۰۲۲ گزارش کرد که عمده این افزایش درآمد حاصل تقاضا برای گاز طبیعی مایع در پی جنگ روسیه و اوکراین می‌باشد که عدد ۵۸ درصد افزایش را نشان می‌دهد. قطر بزرگ‌ترین صادرکننده گاز مایع در جهان است و رقابت دول اروپایی برای دریافت آن از زمان شروع جنگ اوکراین افزایش یافته است که آن هم به دلیل نیاز اروپا به مقادیر زیادی گاز برای جایگزینی خط لوله روسیه که تقریباً ۴۰ درصد از واردات آن را تشکیل می‌داد، می‌باشد. درآمد قطر انرژی از ۱۲۰/۳ میلیارد ریال قطر در سال ۲۰۲۱ به تقریباً ۱۸۹ میلیارد ریال در ۱۲ ماه منتهی به ۳۱ دسامبر ۲۰۲۲ رسید (رویترز، ۲۰۲۳). همچنین در سال ۲۰۲۱، حدود ۰/۳ درصد کشاورزی، ۶۰ درصد بخش صنعت و ۴۴/۷۵ درصد بخش خدمات از منابع تولید ناخالص داخلی بوده‌اند

3. GDP Per Capita

(استاتیستا، ۲۰۲۲).

موازنه تجاری

موازنه تجاری قطر با کاهش ۴۳/۵ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل به ۱۹/۶ میلیارد ریال قطر در جولای ۲۰۲۳ از ۳۴/۸ میلیارد ریال قطر در ماه مشابه سال قبل رسیده است. صادرات ۳۴/۴ درصد نسبت به سال قبل کاهش یافته و به ۲۹/۱ میلیارد ریال قطر رسیده است که عمدتاً به دلیل کاهش فروش منابع انرژی فسیلی و سایر هیدروکربن‌های گازی (۴۴/۴- درصد)، نفت و روغن‌های نفتی از مواد معدنی قیری (خام) (۱۰/۶- درصد) می‌باشد. در میان شرکای اصلی تجاری قطر، صادرات، به‌ویژه به چین (۲۰/۷٪)، کره جنوبی (۱۴/۲٪) و هند (۹/۶٪) رشد داشته است. در همین حال، واردات با کاهش ۱/۶ درصدی نسبت به سال گذشته به ۹/۴ میلیارد ریال قطر رسیده و خرید خودرو و سایر وسایل نقلیه (۹/۳-٪) و دستگاه‌های مربوطه برای خطوط تلفن و قطعات آن (۱۳/۴-٪) کاهش یافت. بیشترین سهم واردات قطر از چین (۱۶/۷٪ از کل)، ایالات متحده (۱۴/۳٪) و آلمان (۶/۷٪) بوده است (تریدینگ اکونومیکس، ۲۰۲۳).

نرخ بیکاری و تورم کشور قطر

نرخ بیکاری در قطر در سه‌ماهه اول سال ۲۰۲۳ بدون تغییر در ۰/۱۰ درصد که در سه‌ماهه چهارم سال ۲۰۲۲ نیز همین رقم بود، باقی مانده است (استاتیستا، ۲۰۲۳). نرخ تورم سالانه در قطر از ۲/۵ درصد در ژوئن ۲۰۲۳ به ۳/۱ درصد در جولای همان سال افزایش یافته، که بالاترین سطح از آوریل تاکنون می‌باشد. بیشترین افزایش قیمت‌ها مربوط به ارتباطات (۱۵/۹ درصد)، فرهنگی و تفریحی (۶/۸ درصد)، مسکن و آب و برق (۴/۵ درصد) و آموزش (۴/۱ درصد) بوده است. تورم مواد غذایی نیز به ۱/۵ درصد رسیده است. در مقابل، هزینه‌ها برای رستوران‌ها و هتل‌ها (۴/۷-٪) کاهش یافت که نشان‌دهنده تقاضای کمتر در طول تعطیلات تابستانی است. همچنین ۰/۳٪ برای هزینه پوشاک و کفش کاهش یافت. علاوه بر این، نرخ اصلی تورم، بدون اقلام نوسانی، ۲/۸ درصد نسبت به سال قبل و ۰/۶ درصد نسبت به ماه قبل افزایش یافته است. براساس الگوهای کلان جهانی و انتظارات تحلیلگران، انتظار می‌رود نرخ تورم در قطر تا پایان سه‌ماهه جاری به ۲/۷۰ درصد برسد. طبق الگوهای اقتصادسنجی، نرخ تورم قطر در بلندمدت در حدود ۳/۵۰ درصد در سال ۲۰۲۴ و ۳ درصد در سال ۲۰۲۵ پیش‌بینی می‌شود (تریدینگ اکونومیکس، ۲۰۲۳).

ذخایر ارزی دولت قطر

ذخایر ارزی، دارایی‌های خارجی است که توسط بانک مرکزی یک کشور نگهداری یا کنترل می‌شود. ذخایر می‌تواند از طلا یا یک ارز خاص تا اوراق قرضه تشکیل شده باشد. ذخیره‌های ارزی برای پشتیبانی بدهی‌های بانک‌های مرکزی، مانند پول محلی چاپ‌شده و ذخیره‌های بانکی نزد بانک مرکزی، از سوی دولت یا نهادهای ملی مورد استفاده قرار می‌گیرند. کاربرد دیگر آنان تأثیر بر نرخ مبادلاتی خارجی یا بین‌المللی ارز و ایجاد اعتماد در بازارهای مالی است. ذخایر ارزی در قطر از ۲۴۰۷۴۲/۲۰ میلیون ریال قطر در ژوئن ۲۰۲۳ به ۲۴۱/۵۷۲ میلیون ریال قطر در جولای افزایش یافت (تریدینگ اکونومیکس، ۲۰۲۳).

وضعیت توسعه‌یافتگی کشور قطر اعم از اقتصادی و انسانی

راهبرد کلی توسعه اقتصادی قطر مبتنی بر سرمایه‌گذاری درآمدهای حاصل از صادرات گاز و نفت در طرح‌های توسعه اقتصادی کشور بوده است؛ به‌نحوی که قطر در افق سال‌های ۲۰۳۰ با اتکا بر این سرمایه‌گذاری‌ها بتواند ساختار و الگوی جدیدی را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور فراهم آورد که توسعه بهینه اقتصادی قطر را بدون نیاز به درآمدهای نفتی تأمین نماید. در واقع قطر در نظر دارد که جامعه جدیدی را در آینده شکل داده و ایجاد نماید که توسعه آن بر پایه توسعه علمی- تکنولوژی، فرهنگی و ارتباط جمعی باشد. از مهم‌ترین پایه‌های توسعه مذکور شرایط عمرانی کشور می‌باشد. قطر طی چند سال گذشته با سرمایه‌گذاری‌های هنگفت توانست ساختار شهری کشور را مدرن‌سازی کند و وضعیت زیرساخت‌های مواصلاتی خود را تاحدی بهبود بخشد که اکنون یکی از پیشگامان این حوزه در جهان باشد. در این بخش از مقاله به وضعیت جاده‌ها، خطوط راه‌آهن، مترو و فرودگاه‌های قطر پرداخته خواهد شد.

وضعیت مواصلاتی کشور قطر

راه‌آهن

شرکت دولتی «قطر ریل» تقریباً تمام خطوط راه‌آهن کشور از جمله مترو دوحه و تراموا لوسیل را در اختیار دارد و اداره می‌کند. «قطر ریل» در پروژه راه‌آهن خلیج فارس، پروژه‌ای به طول ۲/۱۷۷ کیلومتر که خدمات ریلی مسافری و باری بین بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات عربی متحده را ارائه می‌دهد، مشارکت دارد. اگرچه محاصره اقتصادی عربستان سعودی علیه قطر در زمان تنش گذشته، آینده راه‌آهن خلیج فارس را تهدید می‌کرد، احیای روابط دیپلماتیک بین قطر و عربستان سعودی در ژانویه ۲۰۲۱ نویدبخش آینده راه‌آهن منطقه است. راه‌آهن

خلیج فارس قرار است در سال ۲۰۲۳ تکمیل شود (آرکادیس، ۲۰۲۲). شبکه راه‌آهن قطر از پنج خط اصلی تشکیل شده است:

- خط باربری از بندر مسیعد به رأس لفان؛
- خط مختلط (مسافری و باربری) از دوحه به دخان؛
- خط مختلط از دوحه به الشمال؛
- خط مختلط از دوحه به عربستان سعودی؛
- خط مسافری با سرعت بالا از دوحه به بحرین (قطر ریل کورپوریشن، ۲۰۲۳).

مترو دوحه

مترو دوحه در پایتخت قطر در قالب یکی از پیشرفته‌ترین سیستم‌های حمل‌ونقل ریلی در جهان طراحی شده است. فاز یک مترو در سال ۲۰۱۹ برای آماده‌سازی کشور به‌منظور برگزاری جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ به بهره‌برداری رسید. انتظار می‌رود شبکه حمل‌ونقل سریع جدید، یک سیستم حمل‌ونقل عمومی کارآمد و قابل‌اعتماد را فراهم کند و درعین حال توسعه آینده را در منطقه «دوحه بزرگ» رقم بزند. سیستم حمل‌ونقل ریلی به‌عنوان بخشی از راهبرد ۱۳۰ میلیاردیوروی متنوع‌سازی و نوسازی دولت قطر که شامل سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی است، در حال ساخت است. هدف این راهبرد کاهش وابستگی قطر به صادرات گاز طبیعی است. این پروژه بخشی از یک شبکه راه‌آهن بزرگ‌تر است که شامل پنج سیستم راه‌آهن به‌روز و انعطاف‌پذیر است که در سراسر خلیج فارس یکپارچه شده‌اند. شبکه بزرگ‌تر شامل توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل ریلی مسافر و کالا، همراه با اتصال سریع ریلی به فرودگاه بین‌المللی، براساس مطالعه امکان‌سنجی شورای همکاری خلیج فارس است. این موضوع شامل توسعه یک سیستم راه‌آهن مترو در قطر می‌شود که علاوه بر خطوط مسافری، حمل‌ونقل کالا نیز انجام می‌دهد و نهایتاً این امیرنشین را به سایر اعضای شورای همکاری خلیج فارس متصل می‌کند (ریل وی تکنولوژی، ۲۰۱۹).

خطوط اصلی و مهم مترو دوحه نیز به این شرح می‌باشد: خط قرمز که خط ساحلی نیز نامیده می‌شود، از الوکره در جنوب تا لوسیل در شمال از طریق فرودگاه بین‌المللی حمد ادامه دارد. این خط به طول ۴۰ کیلومتر، ۱۸ ایستگاه را پوشش می‌دهد، از جمله ایستگاه لقطیفیه که به مسافران اجازه می‌دهد تا به خدمات ترام لوسیل منتقل شوند. خط سبز یا خط آموزش، ۲۲ کیلومتر امتداد دارد و از الرفاع تا المنصوره امتداد دارد. این خط ۱۱ ایستگاه از جمله مشیرب، بیمارستان حمد،

کتابخانه ملی قطر و شهر آموزش را پوشش می‌دهد. خط تاریخی یا خط طلا، رأس بوعبود و العزیزیه را به هم متصل می‌کند. در طول مسیر ۱۴ کیلومتری ۱۱ ایستگاه وجود دارد. خط آبی یا خط شهر، یک خط نیم‌دایره‌ای به طول ۱۷/۵ کیلومتر خواهد بود که مناطق خلیج غربی و فرودگاه شهر شمالی را در امتداد جاده حلقه اصلی سی‌وچهار ایستگاه را به هم متصل می‌کند. این خط تا سال ۲۰۲۶ افتتاح خواهد شد (اکپدیکا، ۲۰۲۳).

فرودگاه‌های قطر

سازمان هوایی کشورهای بر ایمنی خطوط هوایی در قطر نظارت دارد. از آنجایی که این کشور کوچک‌تر از برخی از همسایگان خود است، تنها یک فرودگاه بین‌المللی را در خود جای داده است. علاوه بر این، تنها خط هوایی بین‌المللی آن، «قطر ایرویز»، قطر را تبدیل به ششمین کشور بزرگ در میان خطوط هوایی بین‌المللی در جهان کرده است. «قطر ایرویز» در سال ۲۰۲۰ بیش از ۳۲ میلیون مسافر را جابه‌جا کرده است. فرودگاه بین‌المللی «حمد» نیز در سال ۲۰۱۴ افتتاح و جایگزین فرودگاه بین‌المللی دوحه شد. این فرودگاه که در فاصله ۲۰ کیلومتری جاده از مرکز شهر دوحه قرار دارد، میزبان تعداد زیادی از خطوط هوایی بین‌المللی با پرواز به مقاصد مختلف در سراسر جهان است. به‌عنوان یک فرودگاه بین‌المللی شلوغ، امکانات زیادی از جمله صرافی، هتل، نمازخانه، خدمات ملاقات و استقبال و غیره را در خود جای داده است (ورلد دیتا، ۲۰۲۱).

رتبه اقتصادی قطر در جهان

رتبه قطر در سالنامه رقابت جهانی ۲۰۲۳ که هر ساله توسط مؤسسه بین‌المللی توسعه مدیریت در سوئیس منتشر می‌شود، از رتبه ۱۸ به رتبه ۱۲ از بین ۶۴ کشور که بیشتر آن‌ها توسعه‌یافته هستند، ارتقا یافت. این رتبه‌بندی براساس آمار ملی ارائه‌شده به مؤسسه توسعه مدیریت و همچنین نتیجه بررسی نمونه‌ای از تجار و کارآفرینان است که دیدگاه‌های خود را در مورد فضای رقابتی اقتصاد قطر ارائه کرده‌اند. حوزه‌هایی که قطر در آن رتبه بالایی در این گزارش کسب کرده است، شامل: عملکرد اقتصادی (رتبه ۵)، کارایی دولت (رتبه ۴)، کارایی تجاری (رتبه ۱۲)، و بهبود رتبه خود در زیرساخت‌ها (رتبه ۳۳) می‌باشد. رتبه قطر به‌طور مثبت تحت تأثیر عوامل زیادی از جمله عملکرد اقتصادی قوی قرار گرفته است که نشان‌دهنده نرخ پایین بیکاری قطر، اشتغال جوانان، رشد جمعیت، مالیات بر درآمد شخصی جمع‌آوری‌شده، نرخ مالیات بر مصرف و امنیت سایبری است که در آن قطر در رتبه اول جهان قرار گرفت (زایا، ۲۰۲۳).

بنابراین قطر در حال حاضر در رتبه ۵۲ از اقتصادهای بزرگ قرار دارد. با در نظر گرفتن برابری

قدرت خرید، قطر در فهرست ثروتمندترین کشورهای جهان در جایگاه پنجم قرار دارد. امتیاز آزادی اقتصادی قطر ۶۸/۶ است که اقتصاد این کشور را در رتبه ۳۶ در شاخص سال ۲۰۲۳ قرار می‌دهد (هریتیچ، ۲۰۲۳). امتیاز آن ۰/۹ امتیاز بهتر از سال گذشته است. قطر از میان ۱۴ کشور در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا رتبه سوم را دارد و امتیاز کلی آن بالاتر از میانگین جهانی و منطقه‌ای است. قطر در تلاش است تا فضای کارآفرینی خود را بهبود بخشد و پایگاه اقتصادی خود را گسترش دهد. پایه‌های آزادی اقتصادی نسبتاً محکم است و سیستم نظارتی انعطاف‌پذیر می‌باشد. همچنین رژیم تجارت باز و وضعیت روبه‌رشد این کشور به‌عنوان یک مرکز مالی منطقه‌ای، رشد بخش خصوصی را در خارج از صنایع نفت و گاز تشویق کرده است (ورلد دیتا، ۲۰۲۳).

نفت و گاز، ستون فقرات اقتصاد قطر را تشکیل می‌دهند. دولت قطر تلاش می‌کند منابع خود را متنوع کند تا وابستگی این کشور به این منابع طبیعی کاهش یابد. قطر ذخایر عظیم گاز طبیعی دارد و میدان شمال (پارس جنوبی) آن یکی از بزرگ‌ترین میادین گازی در جهان است. ذخایر نفتی این کشور نیز در خشکی در امتداد ساحل غربی یافت می‌شوند. براساس گزارش مجله نفت و گاز، قطر ۱۱ درصد از ذخایر گاز طبیعی اثبات‌شده جهان و تقریباً ۳۰ درصد از ذخایر خاورمیانه را در اختیار دارد. ذخایر عظیم گاز طبیعی قطر عمدتاً در میدان عظیم گاز شمال در قطر و پارس جنوبی در ایران در خلیج فارس قرار دارد. در سال ۲۰۲۱، قطر ششمین تولیدکننده گاز طبیعی خشک جهان، دومین صادرکننده گاز طبیعی مایع و سومین دارنده ذخایر گاز طبیعی بوده است. قطر بیش از ۷۰ درصد از صادرات گاز طبیعی مایع خود را به آسیا و ۲۵ درصد به اروپا در سال ۲۰۲۲ ارسال کرد. تقاضای بالای برق در آسیا منجر به تقاضای بالای گاز طبیعی در این قاره شده است (ایا، ۲۰۲۳).

قطر در حال برنامه‌ریزی برای گسترش حضور خود در بازار جهانی ال‌ان‌جی است؛ قطر، یکی از قدیمی‌ترین اعضای اوپک، در ژانویه ۲۰۱۹ این سازمان را ترک کرد و گفت که این کشور می‌خواهد منابع خود را از نفت به گاز طبیعی تغییر دهد. تولید نفت خام قطر بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷، ۱۸ درصد کاهش یافت. تولید نفت خام در قطر از آن زمان تاکنون نسبتاً ثابت مانده است و حدود ۶۰۰/۰۰۰ بشکه در روز بوده است (همان). در بحث تولید برق نیز قطر طی چند سال گذشته پیشرفت‌های چشمگیری داشته است و توانسته ظرفیت تولید خود را افزایش دهد. تولید برق در قطر در ژوئن ۲۰۲۳ به ۵/۴۷۵ گیگاوات ساعت رسید، در حالی که در ماه قبل از آن ۴/۹۰۵

گیگاوات ساعت بوده است. داده‌های موجود مرتبط با تولید برق در قطر که به‌طور ماهانه به‌روز می‌شود، ۳/۷۶۰ گیگاوات ساعت از ژانویه ۲۰۱۴ تا ژوئن ۲۰۲۳ را به‌صورت میانگین به‌عنوان عدد تولید برق قطر عنوان کرده است. این داده‌ها در آگوست ۲۰۲۲ به بالاترین حد خود یعنی ۶/۳۴۹ گیگاوات ساعت و در فوریه ۲۰۱۴ به پایین‌ترین حد خود یعنی ۱/۸۶۶ گیگاوات ساعت رسیده است (سیک، ۲۰۲۳).

کشور قطر همچنین در بحث تولیدات صنعتی و معدنی دارای ظرفیت نسبتاً بالایی است و در قیاس با کشورهای حاشیه خلیج‌فارس تولیدات بیشتری را روانه بازار می‌کند. قطر در سال ۲۰۱۹ تولیدکننده عمده آلومینیوم (اولیه)، آمونیاک، نفت خام، آهن احیاشده مستقیم، هلیوم، گاز طبیعی، گوگرد و اوره بوده است. قطر ۶۲۷/۰۰۰ تن آلومینیوم در سال ۲۰۱۹ تولید کرد که روند افزایشی ۱/۸ درصد در مقایسه با ۶۱۶/۰۰۰ تن تولیدشده در سال ۲۰۱۸ را تجربه کرده است. مجتمع این شرکت که متشکل از یک کارخانه ذوب آلومینیوم، کارخانه ریخته‌گری، کارخانه آند کربن و نیروگاه می‌باشد، از ظرفیت تولید ۶۴۰/۰۰۰ متریک تن آلومینیوم و ظرفیت تولید ۳۰۰/۰۰۰ تن آلیاژهای ریخته‌گری در سال برخوردار است. کارخانه کربن، ظرفیت تولید ۳۳۵/۰۰۰ تن آند در سال را دارد. شرکت نورسک هیدرو گزارش داد که کارخانه ذوب این شرکت که در مسعید واقع شده است، ۱/۰۹۲ کارمند دارد و جزو کم‌هزینه‌ترین کارخانه‌های ذوب آلومینیوم در جهان به‌شمار می‌رود (سزنیاک، ۲۰۱۹، ص ۲).

وضعیت توسعه انسانی کشور قطر

وضعیت سیستم بهداشت و آموزش

قطر یکی از معدود کشورهای جهان است که خدمات درمانی همگانی (تقریباً) رایگان را به همه شهروندان خود ارائه می‌دهد. سیستم مراقبت‌های بهداشتی آن شامل مراقبت‌های پزشکی دولتی و خصوصی است و کیفیت درمان برای شهروندان و مهاجران به‌طور یکسان بسیار بالا است. این کشور همچنین دارای طیف گسترده‌ای از گزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی خصوصی است که در کنار سیستم عمومی عمل می‌کنند. همه ارائه‌دهندگان مراقبت‌های پزشکی، اعم از دولتی و خصوصی، باید در وزارت حرفه‌های مراقبت‌های بهداشتی ثبت‌نام کنند. این بخش، بخشی از وزارت بهداشت عمومی است که بر سیستم مراقبت‌های بهداشتی در قطر نظارت می‌کند. طبق گزارش‌ها، در سال ۲۰۲۰، قطر ۲۱/۹ میلیارد درهم (۶ میلیارد دلار) برای مراقبت‌های بهداشتی هزینه کرده است. این بسیار کمتر از میانگین ۱۷/۴ میلیارد دلاری شورای همکاری خلیج‌فارس در

سال ۲۰۲۲ و همچنین میانگین ۱۶/۱ میلیارد دلاری اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۱ (یا ۱۴/۶ میلیارد یورو) است. از کل هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی، ۷۹/۱٪ (۴/۸ میلیارد دلار) از سوی دولت تأمین شده است. درحالی‌که برخی از خدمات مراقبت‌های بهداشتی عمومی رایگان هستند، سایر مسیرهای درمانی دارای یارانه‌ای تخصیصی از سمت دولت می‌باشند که پرداخت اندکی پول از سمت بیمار الزامی است (اکسپدیکا، ۲۰۲۳).

همچنین بحث دسترسی به آب سالم همواره یکی از موضوعاتی است که ذیل بهداشت عمومی یک کشور تعریف می‌شود. دسترسی به آب تمیز در سال ۲۰۲۰، ۹۶/۱۸ درصد بوده است که افزایشی نسبت به سال ۲۰۱۹ نداشته است (مکرو ترندز، ۲۰۲۰). بحث سواد و آموزش یکی از اصلی‌ترین معیارهای توسعه انسانی است. قطر طی سالیان گذشته با سرمایه‌گذاری‌های هنگفت در بخش آموزش از ابتدایی تا مدارج عالی توانسته خود را در منطقه به‌عنوان یک کشور باسواد و علمی مطرح سازد. در سال ۲۰۱۷ (آخرین آمار موجود)، نرخ باسوادی قطر حدود ۹۳/۴۶ درصد بوده است (استاتیستا، ۲۰۲۳).

گردشگری در قطر

گردشگری در قطر از زمانی که این کشور نفت‌خیز میزبان جام جهانی فوتبال در اواخر سال ۲۰۲۲ شد، به‌طور چشمگیری افزایش یافته است. بسیاری از گردشگران از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج‌فارس، اتحادیه اقتصادی منطقه‌ای مانند بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات عربی متحده هستند. برخی از آن‌ها شهروند شورای همکاری خلیج‌فارس هستند، درحالی‌که برخی دیگر از گردشگران از میان کارگران مستقر در یکی از کشورهای عضو اتحادیه می‌باشند. هجوم جدید گردشگران نشان می‌دهد که دوحه، پایتخت قطر به‌طور فزاینده‌ای با مراکز گردشگری سنتی‌تر مانند دبی و منامه، پایتخت‌های امارات عربی متحده و بحرین، یا ریاض به‌عنوان یک هاب جشنواره ورزشی و سرگرمی در عربستان سعودی رقابت می‌کند. در سال ۲۰۲۳، منابع رسمی افزایش ۳۴۷ درصدی را نسبت به سال ۲۰۲۲ در تعداد ورودی‌های خارجی پیش‌بینی کرده‌اند. این رشد تاحدی به مجموعه‌ای از جشنواره‌های تازه سازمان‌دهی شده و تحولات گردشگری، از جمله سرزمین عجایب زمستانی لوسیل در هشت مایلی شمال دوحه نسبت داده می‌شود (مدیا لاین، ۲۰۲۳).

همچنین کشور قطر چندین پروژه بزرگ توریستی از جمله مجموعه شهر لوسیل را راه‌اندازی کرده است. این پروژه‌های توسعه گردشگری، دارای جزایر، بلوارها و مجموعه‌ای از فعالیت‌های

توریستی هستند. توسعه جدید دیگر، پروژه مشایرب در مرکز شهر دوحه است؛ یک مجتمع فرهنگی و تجاری با سیستم‌های تهویه مطبوع در فضای باز و مسیرهای پیاده‌روی دیدنی. طراحان پروژه‌های مذکور مناطق دیگری را متناسب با علایق خاص توریستی از جمله فعالیت‌های فرهنگی، تاریخ، زیست‌بوم دریایی، محیط‌های طبیعی و ورزش طراحی کرده‌اند. حمل‌ونقل عمومی نیز یک امتیاز محسوب می‌شود. دوحه اکنون توسط یک متروی جدید که در سال ۲۰۱۹ افتتاح شد و شبکه گسترده‌ای از اتوبوس‌های عمومی خدمات‌رسانی می‌کند. ورزش در برنامه‌های گردشگری کشور نقش برجسته‌ای دارد. جام جهانی ۲۰۲۲ یک نقطه عطف مهم بود و دوحه اکنون در تلاش است تا رویدادهای بین‌المللی مشابه دیگری را سازمان‌دهی کند. این‌ها شامل جام ملت‌های آسیا ۲۰۲۳، که میزبان ۲۴ تیم فوتبال خواهد بود و قطر در آن به‌عنوان مدافع عنوان قهرمانی حضور خواهد داشت، و گرندپریکس، مسابقه پریننده فرمول یک می‌باشند (همان).

در میان آثار تاریخی ثبت‌شده در جهان، شهر «الزبارة» یکی از مهم‌ترین نقاط گردشگری قطر است. الزبارة بزرگ‌ترین سایت میراث باستان‌شناسی قطر است. این شهر در سال ۲۰۱۳ به‌عنوان میراث جهانی یونسکو معرفی شد و بهترین نمونه حفظ‌شده از یک شهر تجاری و ماهیگیری مروراید قرن هجدهم تا نوزدهم در منطقه خلیج‌فارس است. برخلاف معاصران خود، تاحد زیادی دست‌نخورده باقی‌مانده و زیر سایه شهرهای مدرن وسیع منطقه گم نشده است. این سایت که تقریباً در ۱۰۰ کیلومتری شمال غربی دوحه قرار دارد، ۲/۵ کیلومتر از قلعه الزبارة تا ساحل امتداد دارد. این شهر که در اواسط قرن هجدهم تأسیس شد، به بزرگ‌ترین و مهم‌ترین سکونتگاه کشور تبدیل گردید. موفقیت آن توجه دیگر قدرت‌های خلیج‌فارس را به خود جلب کرد و پس از چندین حمله، شهر در سال ۱۸۱۱ به آتش کشیده شد. در دهه‌های اول قرن بیستم، این شهر متروکه گردید. امروزه این محوطه با مساحت ۶۰ هکتار با بقایای خانه‌ها، مساجد، ساختمان‌های مستحکم بزرگ و بازار پوشیده شده است (سایت موزه های قطر).

جمعیت‌شناسی قطر

جمعیت همواره یکی از مهم‌ترین عوامل قدرت یک دولت می‌باشد که علاوه بر موضوعات نظامی - امنیتی، نقش اصلی در پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یک کشور بازی می‌کند. همچنین اگر کشور مذکور، دارای جمعیت گسترده‌ای از مهاجرین خارجی باشد، موضوعات اجتماعی و فرهنگی تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد. در سال ۱۹۸۰، قطر کشوری دارای ۰/۲ میلیون نفر جمعیت بود که آن را به یکی از کوچک‌ترین کشورهای جهان تبدیل می‌کرد؛ اما امروزه همه‌چیز

به سرعت تغییر کرده است که عمدتاً به دلیل انفجار در مهاجرت‌های صورت گرفته به قطر است. براساس آخرین داده‌های سایت «ورلدومتر» که از آخرین داده‌های سازمان ملل متحد اخذ شده است، جمعیت فعلی قطر تا روز جمعه، یک سپتامبر ۲۰۲۳، ۲/۷۱۹/۸۸۹ نفر است. جمعیت قطر در اواسط سال میلادی ۲۰۲۳، ۲/۷۱۶/۳۹۱ نفر برآورد شده است. جمعیت قطر معادل ۰/۰۳ درصد از کل جمعیت جهان است و رتبه ۱۴۳ را در فهرست کشورها براساس جمعیت دارد. تراکم جمعیت در قطر ۲۳۴ در هر کیلومتر مربع (۶۰۶ نفر در هر مایل مربع) است؛ ۱۰۰ درصد جمعیت شهرنشین هستند (۲/۷۱۶/۳۹۱ نفر در سال ۲۰۲۳) و دیگر مفهومی به نام «روستایی» معنا ندارد. همچنین میانگین سنی در قطر ۳۳/۸ سال است (ورلدومتر، ۲۰۲۳).

دوحه، پایتخت قطر بیشترین جمعیت را در خود جای داده است که تعداد آن ۳۴۴/۹۳۹ نفر می‌باشد؛ الریان با ۲۷۲/۴۶۵ نفر در جایگاه دوم قرار دارد. ام صلال، الوکره و الخور در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

همچنین مطابق با داده‌های سازمان ملل، جمعیت قطر طی دهه‌های آینده تغییرات چشمگیری نخواهد داشت. بر این اساس تا سال ۲۰۵۰، جمعیت قطر ۳/۳۵۸/۰۰۰ نفر تخمین زده شده است و رتبه ۱۳۸ را میان کشورهای جهان خواهد داشت. همچنین تا پایان قرن میلادی ۴/۴۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت خواهد داشت (ورلد پایپولیشن ریویو، ۲۰۲۳). امید به زندگی در قطر برای هر دو جنس ۸۱/۷ سال می‌باشد که به صورت تفکیکی برای مردان ۸۰/۸ و زنان ۸۳/۳ سال است (ورلدومتر، ۲۰۲۳). مرگ‌ومیر نوزادان در قطر ۴/۸ به ازای هر ۱۰۰۰ تولد می‌باشد و مرگ کودکان زیر ۵ سال نیز ۵/۸ به ازای هر ۱۰۰۰ تولد است (استاتیستا، ۲۰۲۳).

با توجه به آنچه بیان شد، مهاجرین نقش مهمی در تعداد جمعیت کشور قطر بازی می‌کنند. آمارها نشان می‌دهند که ساکنان غیرقطری با ۸۸/۴ درصد جمعیت اکثریت قاطع می‌باشند و قطری‌ها تنها ۱۱/۶ درصد از جمعیت را تشکیل می‌دهند. علاوه بر این، اکثر جمعیت قطر را مردان تشکیل می‌دهند، در حال حاضر درصد مردان ۷۴/۹۱٪ و زنان ۲۵/۰۹٪ می‌باشد (همان). اکثریت عظیم کارگران مهاجر در خلیج فارس دارای شغلی هستند که یک ویزای یک، دو یا حتی سه‌ساله دارند. آن‌ها عمدتاً مردانی از کشورهای جنوب و جنوب شرقی آسیا، اعراب شمال آفریقا و کشورهای جنوب صحرای آفریقا هستند که خانواده‌های خود را در کشور متبوع ترک کرده‌اند. باین‌حال، برخی از کارگران دختر و زن هستند که عمدتاً در خدمات خانگی و همچنین به‌عنوان

کارگران نیمه‌ماهر و ماهر در بیمارستان‌ها، رستوران‌ها، ادارات دولتی، آژانس‌های امنیتی و غیره مشغول به کار هستند (مایگرتنس ریویوجیز، ۲۰۲۳).

مذهب و دین از دیگر مسائل مهم جمعیت‌شناسی است؛ چراکه بسیاری از موضوعات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تکیه بر ریشه‌های مذهبی دارند. قطر نیز مانند سایر کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا دارای جمعیت قاطع مسلمان است. اسلام دین رسمی است و قطری‌ها عمدتاً مسلمانان سنی هستند. یک اقلیت کوچک تشیع نیز در قطر وجود دارد. خاندان حاکم بر قطر، آل ثانی، به همان تفسیر وهابی از اسلام مانند حاکمان عربستان سعودی پایبند هستند، هرچند نه به شدت سعودی‌ها. برای مثال زنان در قطر آزادی بیشتری نسبت به عربستان دارند. جمعیت غیرقطری آرایش مذهبی متنوع‌تری دارند و مسلمانان، مسیحیان و هندوها بزرگ‌ترین گروه‌های مذهبی را تشکیل می‌دهند. پراکندگی مذهبی جمعیت ساکن در قطر تقریباً شامل ۶۷٪ مسلمان، مسیحی با ۱۳٪، هندو با ۱۳٪، بودایی با ۳٪، مذهب عامیانه کمتر از ۱٪، یهودیت کمتر از ۱٪، سایر ادیان ۷٪ و بدون وابستگی به هیچ دینی می‌باشد (ورلد پاپولیشن ریویو، ۲۰۲۳).

هویت ملی در قطر

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، مهاجرین بخش اعظم جمعیت قطر را تشکیل می‌دهند و این موضوع باعث شده تا قطری‌ها همواره با شک و تردید به آینده هویت ملی خود بنگرند؛ از طرفی دولت قطر با آغوش باز به سمت جهانی‌شدن رفته است که نتیجه آن نیز ترس نسل‌های قدیمی‌تر قطری در مورد ادامه‌دار بودن سنت‌ها و فرهنگ‌های قطری میان نسل‌های جدیدتر شده است. برای دهه‌ها، پادشاهی‌های عرب خلیج‌فارس ثروت حاصل از درآمدهای نفتی خود را در راه‌هایی سرمایه‌گذاری کرده‌اند تا منابع مشروعیت سیاسی داخلی خود را متنوع و تقویت کنند. قطر نیز از این قاعده مستثنا نیست. ایجاد حس ملی‌گرایی و هویت ملی، جدا از توزیع ثروت، راهبرد اصلی مشروعیت دولت قطر برای دهه‌ها بوده است. به‌ویژه، قطر (همسو با پادشاهی‌های همسایه‌اش) از موزه‌ها برای تبلیغ روایت‌های رسمی دولتی از هویت و میراث ملی استفاده کرده است. چارچوب تحلیلی رایج برای درک سیاست در پادشاهی‌های عربی غنی از منابع فسیلی در خلیج‌فارس، نظریه رانتی است که بر کنترل دولت بر ثروت منابع طبیعی و توزیع بعدی این ثروت به شهروندانش تمرکز دارد. توزیع ثروت همراه با سایر مکانیسم‌های کنترل اقتصادی، اگر نه وفاداری کامل، هم به رضایت اقتصادی و هم ثبات سیاسی متعاقب آن منجر شود.

محققان نشان می‌دهند که نابرابری در فرایند تخصیص پول میان آحاد جامعه یک دولت رانتیر (چه واقعی و چه درک‌شده توسط افراد)، باعث ایجاد نارضایتی از این مزایای توزیع‌شده توسط دولت می‌شود. نتیجه این تجدیدنظرها در چارچوب رانتی ساده است؛ پادشاهی‌های عرب خلیج فارس نمی‌توانند برای تضمین مشروعیت سیاسی خود تنها بر موضوعات اقتصادی تکیه کنند. در قطر، روایاتی که بیشتر جنبه ملت‌سازی دارند و توسط دولت ساخته می‌شوند، بیش از اهمیت دادن دولت به نابرابری‌های ذاتی و اثرات بی‌ثبات‌کننده سیستم توزیع مالی اثر دارد؛ در واقع این روایات می‌توانند به هویت ملی و یکپارچگی کشور قطر کمک کنند نه پول‌پاشی دولتی. هدف این روایت‌ها هموارسازی شکاف‌های جمعیتی در جامعه قطر است. حتی باوجود اینکه حضور خارجی‌ها به‌عنوان بخش مهمی از توسعه اقتصادی و ملی قطر توسط چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ به رسمیت شناخته شده است، این عدم تعادل جمعیتی بین شهروندان قطری و ساکنان خارج از کشور باعث نگرانی شدید جامعه قطری می‌شود. احساس اقلیت بودن در کشور خود منجر به تعهد مشترک دولت و جامعه برای حفظ و تجلیل از فرهنگ، میراث، تاریخ و هویت قطر می‌شود. با این حال، تعریف «فرهنگ، میراث، تاریخ و هویت قطری» برای خود قطری‌ها یک تعریف مبهم خواهد بود. با وجود ثروت رانتی، جامعه قطر دارای تمایزات برجسته‌ای براساس میراث فرهنگی و منشأ جغرافیایی است. قطری‌ها خود را با سه گذشته فرهنگی مرتبط با سبک زندگی اجدادشان تعریف می‌کنند: زندگی عشایری در صحرا (بدوی، یا بدو)، زندگی ساکن در ساحل (حار)، و ترکیبی از این دو که با حرکت فصلی مشخص شده است (نیمه بادیه‌نشین) (الحمادی، ۲۰۲۲، ص. ۴۴).

وضعیت ارتباطات و رسانه در کشور قطر

سابقه رسانه‌های جمعی در قالب متون چاپی در قطر به قبل از استقلال این کشور بازمی‌گردد. اولین روزنامه‌ای که در قطر منتشر شد، روزنامه «الجریده الرسمیه» در سال ۱۹۶۱ بود؛ زمانی که این کشور هنوز تحت‌الحمایه بریتانیا بود. این نشریه در درجه اول یک وظیفه اداری داشت و جزئیات اطلاعیه‌های رسمی و قوانین تازه وضع‌شده را در اختیار عموم قرار می‌داد. در سال ۱۹۶۸، پخش رادیویی عمومی به زبان عربی آغاز شد و سپس زبان‌های فرانسوی، اردو و انگلیسی طی ۲۰ سال بعد از آن اضافه گردید. در سال ۱۹۷۰، تلویزیون قطر برای اولین بار برنامه پخش کرد و استقلال این کشور در سال بعد، نویددهنده تولد فضای مدرن رسانه‌های جمعی در قطر بود. اینترنت در سال ۱۹۹۶ در قطر معرفی شد؛ اگرچه در ابتدا کند بود، اما از آن زمان دسترسی تقریباً در همه‌جا وجود دارد و کل کشور قطر تحت پوشش است. در سال ۱۹۹۷، شیخ حمد کمپانی تلویزیونی

عمومی قطر را برای نظارت بر شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی دولتی این کشور تأسیس کرد. فضای رسانه‌ای قرن بیست‌ویکم قطر تا حد زیادی تحت سلطه رشد الجزیره بوده است؛ الجزیره که پس از تضمین دسترسی بی‌رقیب به مناطق جنگی در افغانستان و عراق، خود را به‌عنوان یک رسانه بین‌المللی بزرگ تثبیت کرد، یک‌هفته‌ای عرصه رسانه‌ای و قدرت نرم قطر شد. این کانال در سال ۲۰۰۶ درحالی‌که به گسترش خود ادامه می‌داد، یک سرویس انگلیسی‌زبان تأسیس کرد و توانست خود را در جهان پیش‌ازپیش مطرح سازد. هرچند محبوبیت الجزیره به‌دلیل «گزارش‌های جانب‌دارانه» در جریان انقلاب‌های عربی در سال ۲۰۱۱ و فشارهای رقابتی اعمال‌شده توسط شبکه خبری «العربیه» عربستان سعودی کاهش یافت (فنک، ۲۰۲۱).

براساس یک نظرسنجی در سال ۲۰۱۶ که توسط دانشگاه نورث وسترن قطر انجام شد، تلویزیون محبوب‌ترین رسانه در این کشور است، به‌طوری‌که ۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان (۱۰۰۰ ساکن قطر در مجموع مصاحبه شدند که ۵۰۴ نفر از آن‌ها قطری هستند) اظهار داشتند که تلویزیون تماشا می‌کنند. در میان این پاسخ‌دهندگان، تنها ۴۰ درصد گفتند که برنامه‌های ساخت قطر را تماشا می‌کنند. همچنین برنامه‌های تولیدشده سایر کشورهای غرب آسیا، هند و غرب به‌دلیل جمعیت قابل‌توجه مهاجران این کشور، محبوب هستند. در همین راستا طبق نظرسنجی دانشگاه نورث وسترن قطر، ۶۰ درصد از شهروندان قطری در سال ۲۰۱۶ به برنامه‌های رادیویی گوش داده‌اند که نشان می‌دهد این رسانه همچنان محبوب است. هیچ ایستگاه رادیویی خصوصی در قطر وجود ندارد و رادیو قطر زیر چتر سرویس پخش دولتی، مجموعه‌ای از رسانه‌ها را اداره می‌کند که محتوایی را به زبان‌های عربی، انگلیسی، فرانسوی و اردو ارائه می‌کند. نهادهای ناظر حقوق بشری خاطر نشان می‌کنند که برنامه‌های رادیویی محلی اغلب در مقایسه با رسانه‌های قطری ملی یا بین‌المللی انتقاد بیشتری از خدمات و عملیات دولتی دارند. نهایتاً تنها ۴۸ درصد از پاسخ‌دهندگان قطری در نظرسنجی دانشگاه نورث وسترن قطر نشان دادند که در سال ۲۰۱۶ روزنامه می‌خوانند (همان).

محیط رسانه‌ای داخلی همچنان به رشد خود ادامه می‌دهد، با این حال مقامات قطری اکنون منابع قابل‌توجهی را به فیلتر کردن و نظارت بر اینترنت در میان محبوبیت فزاینده رسانه‌های اجتماعی و انتشار برخط اختصاص می‌دهند. قطر فقط یک ارائه‌دهنده اینترنت دارد که دولتی است و دولت انتقادات سیاسی، احساسات ضداسلامی و مطالب مستهجن را سانسور می‌کند. محیط رسانه‌های

داخلی قطر همچنان به رشد خود ادامه می‌دهند، با این حال مقامات قطری اکنون منابع قابل توجهی را به فیلتر کردن و نظارت بر اینترنت در میان محبوبیت فزاینده رسانه‌های اجتماعی و محیط‌های برخط بین مردم اختصاص می‌دهند. قطر فقط یک ارائه‌دهنده اینترنت دارد که دولتی است و دولت انتقادات سیاسی، احساسات ضداسلامی و مطالب مستهجن را سانسور می‌کند. اگرچه آزادی بیان تحت حاکمان مختلف از زمان استقلال قطر در نوسان بوده است، اما این کشور طبق آخرین آمار رتبه ۱۱۹ را در فهرست جهانی آزادی مطبوعات ۲۰۲۲ گزارشگران بدون مرز دارد (دوحه نیوز، ۲۰۲۲).

قانون اساسی قطر در حوزه امنیت سایبر که در سال ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا شد، آزادی بیان را با توجه به شرایطی که توسط قوانین موجود کشور تعریف شده است، تضمین می‌کند. در واقع، ضمانت قانون اساسی معنای کمی دارد؛ زیرا قوانین موجود قطر مجازات‌های سختی را برای جرائم روزنامه‌نگاری مشخص می‌نماید. قانون مطبوعات و نشریات سال ۱۹۷۹ برای افترا و انتشار محتوایی که موجب توهین به اخلاق عمومی شود، مجازات زندان تعیین کرده است. قانون مجازات قطر در سال ۲۰۰۴ بیان می‌کند که افترا می‌تواند تا دو سال حبس داشته باشد. مقامات قطری در سال ۲۰۱۱ پیش‌نویس قانون مطبوعاتی جدیدی را تهیه کردند که وعده حذف بسیاری از محدودیت‌های روزنامه‌نگاری اعمال‌شده توسط قوانین قبلی را داده بود، اما نسخه نهایی آن هنوز تصویب نشده است. در نهایت، قانون جرائم سایبری سال ۲۰۱۴ جریمه و مجازات‌های زندان را برای اعمالی مانند توزیع اخبار نادرست، نقض ارزش‌های اجتماعی یا به‌خطر انداختن امنیت دولت مشخص می‌کند. اضافه شدن قوانین جزایی سایبری قطر که در سال ۲۰۲۰ تصویب شد، برای پخش، انتشار یا بازنشر شایعات، اظهارات یا اخبار دروغ یا مغرضانه و یا تبلیغات تحریک‌آمیز سیاسی در داخل کشور، مجازات تا پنج سال حبس و جریمه نقدی تا ۱۰۰/۰۰۰ ریال قطری (۲۷/۰۰۰ دلار) را در نظر گرفته است (رویترز، ۲۰۲۰).

براساس آمارهای موجود، در ژانویه ۲۰۲۳، ۲/۶۸ میلیون کاربر اینترنت در قطر با ضریب نفوذ اینترنت^۴ (تعداد جمعیت یک کشور یا منطقه که از اینترنت بهره می‌برند) که در ابتدای سال جاری ۹۹ درصد بود، تشکیل شده است. یک درصد افرادی که در ابتدای سال ۲۰۲۳ آفلاین بودند، ۲۷/۱ هزار نفر از کل جمعیت را تشکیل می‌دادند. در گزارش‌ها آمده است که ۹۷/۸ درصد از کل پایگاه

4. The Internet Penetration Rate

کاربران اینترنت کشور قطر حداقل از یک پلتفرم رسانه اجتماعی در ژانویه ۲۰۲۳ استفاده کرده است. پلتفرم‌های اجتماعی برخطی که افراد ساکن قطر بیشترین بازدید را از آن‌ها داشته‌اند شامل یوتیوب با ۲/۶۲ میلیون کاربر، تیک‌تاک با ۲/۱۴ میلیون کاربر، فیس‌بوک با ۱/۹۵ میلیون کاربر، اینستاگرام با ۱/۴۰ میلیون کاربر، لینکدین با ۱/۲۰ میلیون کاربر، اکس (تویتر سابق) ۱/۰۵ میلیون کاربر و اسنپ‌چت با ۹۷۵ هزار کاربر می‌شوند (زایا، ۲۰۲۳).

همان‌طور که پیش‌تر نیز بیان شد، قطر دارای زیرساخت‌های اینترنتی توسعه‌یافته و پیشرفته‌ای است که دسترسی ساکنان و کاربران را به خدمات اینترنت پرسرعت فراهم می‌کند. سرعت اینترنت موجود برای مشتریان خانگی می‌تواند متفاوت باشد، از طرح‌های پایه با سرعت حدود ۱۰ مگابیت در ثانیه تا طرح‌های سطح بالاتر با سرعت‌های ۱۰۰ مگابیت در ثانیه تا یک گیگابیت بر ثانیه. قیمت‌گذاری این طرح‌ها به سرعت انتخابی و سایر خدمات ارائه‌شده بستگی دارد. برای مشاغل در قطر، ارائه‌دهندگان اینترنت برنامه‌های اختصاصی اینترنتی را ارائه می‌دهند که برای پاسخگویی به نیازهای عملیات تجاری طراحی شده‌اند. برنامه‌های اینترنتی تجاری در قطر ممکن است سرعت‌هایی را از ۵۰ مگابیت در ثانیه ارائه دهند که بسته به نیاز سازمان می‌تواند تا چند صد مگابیت در ثانیه یا حتی یک گیگابیت در ثانیه برسد. قطر به دلیل داشتن زیرساخت شبکه فیبر نوری گسترده، به کشوری با سرعت اینترنت بالا شناخته می‌شود. اتصالات فیبر نوری دسترسی به اینترنت پرسرعت را فراهم می‌کنند و می‌توانند سرعتی تا چندین گیگابیت بر ثانیه ارائه دهند که در مقایسه با بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان، برتری دارد (اکسپت، ۲۰۲۳). توسعه ارتباطات از راه دور و اینترنتی در قطر تقریباً برابر با ایالات متحده است. تحت کد کشور +۹۷۴، ۴/۳۴ میلیون اتصال اینترنتی در سال ۲۰۲۱ وجود داشته است. در این میان ۳/۸۸ میلیون تلفن همراه فعال متصل به اینترنت نیز وجود داشته که به‌طور متوسط ۱/۴ تلفن همراه برای هر نفر در قطر موجود می‌باشد. در ایالات متحده این رقم برای هر نفر ۱/۱ تلفن همراه است (ورلد دیتا، ۲۰۲۲).

همان‌طور که در قسمت قبلی ذکر شد، دولت قطر به فیلترینگ و اعمال محدودیت‌های گسترده بر رسانه‌های جمعی اعم از رسانه‌های اجتماعی و برخط اهتمام می‌ورزد اما مطابق با آمارهایی که منتشرشده، خود مردم قطر در قیاس با مردم سایر کشورهای عربی منطقه، تمایل چندانی به انتقاد از دولت و سیاست‌های آن ندارند و عملاً در بسیاری از موضوعات حامی دولت نیز هستند. براساس یک نظرسنجی جدید از رسانه‌ها، کمتر از یک نفر از هر پنج قطری فکر می‌کند مردم باید بتوانند

به‌صورت برخط از دولت انتقاد کنند. با این اوصاف، قطری‌ها در بین هم‌تایان عرب خود کمترین علاقه را به تغییرات در قوانین کنونی سایبری کشور خود دارند. شهروندان قطری کمترین علاقه را دارند که مردم باید آزادانه از دولت در اینترنت انتقاد کنند. با این حال، تنها ۳۹ درصد از قطری‌ها خواستار مقررات سختگیرانه‌تر اینترنت شدند و تنها یک‌چهارم از آن‌ها در سال ۲۰۱۷ طرفدار کنترل شدیدتر بر محتوای سیاسی برخط بودند. در همین حال، وقتی در مورد نظارت برخط از آن‌ها پرسیده شد، تنها ۱۲ درصد از قطری‌ها گفتند که نگران جاسوسی دولت هستند. یک‌سوم (۳۲ درصد) از مهاجران در قطر نیز همین را گفتند. ۲۱ درصد قطری‌ها ابراز داشتند که نگران جاسوسی شرکت‌های خصوصی از آن‌ها به‌صورت برخط هستند، اما این ارقام در مقایسه با برخی از هم‌تایان منطقه‌ای آن‌ها هنوز پایین است (مدیوم، ۲۰۱۷).

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در طول پژوهش حاضر نشان داده شد، کشور قطر با سرمایه‌گذاری‌هایی که در بخش‌های مختلف کرده است، طی چند سال آتی درآمدهای خود را افزایش خواهد داد که این درآمدهای به‌دست‌آمده را ذیل نظریه مدرنیزاسیون وارد چرخه توسعه و پیشرفت می‌کند. همچنین قطری‌ها بحث توسعه میدان گازی پارس جنوبی یا شمال را سال‌هاست پیگیری می‌کنند و طبق برنامه تا سال ۲۰۲۵ این پروژه به اتمام می‌رسد که نتیجه آن افزایش تولید گاز مایع می‌باشد و متعاقب آن فروش بیشتر محصولات نفتی و گازی را برای قطری‌ها به‌دنبال خواهد داشت. این افزایش درآمد نفتی می‌تواند در کنار سایر درآمدهای غیرنفتی که دولت قطر روی آن‌ها حساب باز کرده است، منجر به تسریع روند توسعه و پیشرفت این کشور بشود. این توسعه طبیعتاً بسیاری از کشورهای دنیا را متقاعد می‌کند که به‌سمت دوحه سوق پیدا کنند و بتواند نقش بیشتری در معادلات اقتصادی-اجتماعی بین‌الملل ایفا نماید. این موضوع منجر به حضور بیشتر اقتصاد جهانی برای قطر خواهد شد.

توسعه فزاینده قطر در حوزه‌های مختلف می‌تواند به افزایش رقابت میان قطر و امارات منجر شود و نهایتاً در بسیاری از سیاست‌های منطقه‌ای میان این دو کشور واگرایی رخ دهد. همچنین در بحث معادن و ذخایر انرژی می‌بایست به این نکته اشاره کرد که قطر طی چند سال گذشته برنامه‌های توسعه‌ای زیادی همراه با سرمایه‌گذاری‌های هنگفت به حوزه مذکور اختصاص داده است. از جمله می‌توان به افزایش تولید گاز مایع و استخراج بیشتر از میدان گازی پارس جنوبی یا

شمال اشاره کرد. شرکت بزرگ فرانسوی «توتال انرژی» حدود ۱/۵ میلیارد دلار در توسعه برنامه‌ریزی شده ظرفیت استخراج و تولید گاز طبیعی مایع قطر سرمایه‌گذاری خواهد کرد؛ پروژه‌ای که افزایش صادرات گاز را به اروپا در پی خواهد داشت که نتیجه آن اهمیت یافتن بیشتر قطر برای اروپا می‌باشد.

با روندی که افزایش مهاجرت به قطر تاکنون طی کرده است و همچنین رشد اقتصادی بیشتر در آینده و بیشتر شدن تعداد مهاجرین، قطر به تدریج به یک کشور بزرگ مهاجرپذیر تبدیل می‌شود که هم چالش‌هایی برای دولت و مردم و هم فرصت‌های اقتصادی و فرهنگی ایجاد می‌کند. از چالش‌هایی که دولت قطر با آن مواجه است، از بین رفتن سنت‌ها و فرهنگ کشور است که مهاجران در آن نقش اصلی بازی می‌کنند.

پیشنهادات

موقعیت جغرافیایی کشور قطر نقش مهمی در تقویت روابط اقتصادی آن با کشورهای مختلف جهان دارد و در عین حال به توسعه سیستم تجارت خارجی این کشور کمک می‌کند. خط ساحلی این کشور به طول ۵۶۳ کیلومتر در سواحل غربی خلیج فارس، زیرساخت‌های حمل و نقل شبکه جاده‌ای و فرودگاه و بندر توسعه‌یافته نشان می‌دهد که دولت قطر برای پیشرفت در سطح منطقه و جهان برنامه دارد تا نهایتاً بتواند به پیوندی بین شرق و غرب، آسیا و اروپا تبدیل گردد. همچنین دولت قطر برنامه دارد کشور را به مقصدی برای گردشگری علمی و رویدادهای مهم از جمله مجمع اقتصادی قطر تبدیل کند که به ارتقای اقتصاد ملی و فرصت‌های سرمایه‌گذاری نیز کمک شایانی شود. همچنین جغرافیای قطر به لطف بنادر دریایی، فرودگاه‌ها و دیگر مراکز لجستیکی، نقش مهمی در تقویت و توسعه ارتباطات تجاری آن ایفا می‌کند. به علاوه، این مزیت جغرافیایی به واسطه خطوط حمل و نقل دریایی از طریق بندر حمد که پنجره راهبردی ناوبری دریایی جهانی و دروازه قطر برای تجارت بین‌المللی محسوب می‌شود، دسترسی آسان به کشورهای مختلف جهان را فراهم می‌کند. همچنین نقش مهم فرودگاه بین‌المللی حمد که دارای رتبه پنج ستاره است و ناوگان به‌روز متعلق به «قطر ایرویز» که به پیوند قطر با جهان کمک کرده و نقش مهمی در تسریع انتقال صادرات قطر به مقاصد مختلف بین‌المللی ایفا کرده است.

جمهوری اسلامی ایران با توجه به حسن هم‌جواری و رابطه نزدیک با قطر می‌تواند در پیشرفت‌های قطر ذی‌نفع باشد. تمام این موارد می‌تواند طی برنامه‌ریزی و اتخاذ دیپلماسی صحیح

و اجرایی به نفع ج.ا.ایران نیز باشد. از آنجایی که ایران و قطر روابط حسنه‌ای دارند و به نوعی اتحاد راهبردی میان آن‌ها برقرار می‌باشد، فرصت‌های زیادی در قطر نیز برای بهره‌گیری ایرانیان وجود دارد. برای مثال انتقال تکنولوژی و سرمایه‌گذاری‌های دوجانبه در حوزه‌های مختلف، راه‌اندازی خطوط تولیدی در قطر، متصل شدن به راه‌آهن سراسری خاورمیانه با کمک و سرمایه‌گذاری طرف قطری؛ این راه‌آهن می‌تواند از استان‌های غربی به‌ویژه خوزستان، کشور را به کویت، بحرین (در صورت افزایش روابط سیاسی)، قطر و سپس عربستان متصل کند. خطوط راه‌آهن مذکور کل منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا را طبق پیشنهادات موجود کنونی، به اروپا متصل می‌کند. همچنین با توجه به رقابتی که میان قطر با امارات و عربستان وجود دارد، حتی در صورت برقراری روابط نزدیک‌تر میان آن‌ها، می‌تواند منجر به افزایش توان بازیگری سایر کشورها میان این سه کشور شود. برای مثال قطر پایگاه ایمن‌تری نسبت به امارات برای حضور نیروهای آمریکایی می‌باشد و در نتیجه قراردادهای تسلیحاتی بهتر و بیشتری ممکن است میان آمریکایی‌ها و قطری‌ها منعقد شود؛ این موضوع باعث نزدیک‌تر شدن امارات به چین، روسیه و ایران خواهد شد که نتیجه نهایی ایجاد موازنه قوا در منطقه می‌باشد که همین موضوع می‌تواند مانع تشکیل یک اتحاد مستحکم عربی در منطقه باشد. همچنین ایران و قطر می‌توانند قرارداد تسلیحاتی منعقد کنند و ایران صادرکننده تجهیزات بومی خود به دوحه باشد. همکاری در ساخت و راه‌اندازی خطوط تولیدی پتروشیمی و مواد شیمیایی، انعقاد قراردادهای مبارزه با کم‌آبی و تولید انرژی‌های پاک و معضلات زیست‌محیطی از دیگر موضوعاتی است که می‌تواند دستور کار دیپلماسی کشور با قطر باشد. همچنین افزایش همکاری‌ها در میدان پارس جنوبی و انتقال گاز ایران از طریق قطر به اروپا می‌تواند راه مناسبی جهت گسترش عایدی‌های نفت و گازی ایران باشد.

فهرست منابع

الف) منابع انگلیسی

- Lipset, S. M., & Ladd Jr, E. C. (1972). The politics of American sociologists. *American Journal of Sociology*, 78 (1), 67-104.
- Mitchell, J. S., & Al-Hammadi, M. I. (2022). Nationalism and identity in Qatar after 2017: the narrative of the new National Museum. In *Reflecting on the GCC Crisis* (pp. 42-63). Routledge.
- Szczesniak, Philip A. "THE MINERAL INDUSTRIES OF." *Minerals Yearbook* (2019).
- Ynalvez, M. A., & Shrum, W. M. (2015). Science and development. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition*, 150.

ب) وبسایت‌ها

- <https://www.britannica.com/place/Qatar/History>
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=QA>
- <https://tradingeconomics.com/qatar/gdp-per-capita>
- <https://tradingeconomics.com/qatar/balance-of-trade>
- <https://www.ceicdata.com/en/qatar/general-government-revenue-and-expenditure/general-government-revenue>
- <https://www.reuters.com/business/energy/qatar-energy-reports-58-jump-annual-profit-2022-4247-billion-2023-07-18/>
- <https://www.statista.com/statistics/808890/unemployment-rate-in-qatar/>
- <https://www.statista.com/statistics/379940/qatar-gdp-distribution-across-economic-sectors/>
- <https://tradingeconomics.com/qatar/foreign-exchange-reserves>
- <https://www.arcadis.com/en/projects/middle-east/qatar/>
- <https://corp.qr.com.qa/English/Projects/Pages/LongDistance.aspx>
- <https://www.railway-technology.com/projects/doha-metro/>
- <https://www.expatica.com/qa/living/transportation/public-transport-in-qatar-74662/>
- <https://www.worlddata.info/asia/qatar/airports.php>
- <https://airportcodes.io/en/country/qatar/>
- <https://www.macrotrends.net/countries/QAT/qatar/clean-water-access-statistics>
- <https://www.statista.com/statistics/822622/qatar-healthcare-expenditures/>
- <https://www.statista.com/statistics/572829/literacy-rate-in-qatar/>

- <https://www.zawya.com/en/economy/gcc/qatar-among-top-countries-in-economic-performance-i1qh75kh>
- <https://www.heritage.org/index/country/Qatar>
- <https://www.worlddata.info/asia/qatar/economy.php>
- <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=57300>
- <https://www.worldometers.info/world-population/qatar-population/>
- <https://worldpopulationreview.com/countries/qatar-population>
- <https://www.statista.com/statistics/807127/infant-mortality-in-qatar/>
- <https://themedialine.org/life-lines/qatars-tourism-industry-thrives-post-world-cup-a-347-increase-in-arrivals-expected/>
- <https://qm.org.qa/en/visit/heritage-sites/al-zubarah/>
- <https://www.expatica.com/qa/healthcare/healthcare-basics/the-healthcare-system-in-qatar-71485/>
- <https://fanack.com/qatar/media-in-qatar/>
- <https://dohanews.co/qatar-goes-up-in-global-press-freedom-index-but-serious-concerns-remain/>
- <https://www.reuters.com/article/us-qatar-security-idUSKBN1ZJ210>
- <https://www.zawya.com/en/life/leisure-and-travel/nearly-97-of-qatar-is-on-social-media-report-jf1xrpvq>
- <https://www.expats.com/en/guide/middle-east/qatar/12093-internet-in-qatar.html>
- <https://www.statista.com/statistics/501067/number-of-mobile-cellular-subscriptions-in-qatar/>